

mint Zweig méltán híres Stuart Máriáról vagy Rotterdami Erasmusról írt életrajzi regényeiből. Ma Stefan Zweig az emberiség törhetetlen bajvivójaként él a köztudatban, ki a maga felsőbbrendű eszközeivel kérlelhetetlen harcot vív az elfogultsággal, a fanatizmussal, a türelmetlenséggel. A meleg szeretet hangján megírt életrajz, melyet ebben a könyvben idősebb barátjáról, Verhaerenről ad, megismertet a körrel, melyből az ifjú Zweig elindult. Megismertet fiatalkori vonzódásaival és hajlandóságaival, megismertet barátaival. Ezek együttese alakította évtizedeken át, alakította, csiszolta és edzette azt a Zweigot, akit mi ma Stefan Zweignak ismerünk. Aki ilyen férfiak környezetéből került ki s korának ennyi kimagasló szellemével tudott — országghatárokon és nyelvi válaszfalakon felülemelkedve — bizalmas közelségbe jutni, kétségtelenül csak az ilyen ember beszélhet olyan eszméi magaslatról a kortársához és az utókorhoz, amelyről leszédülai vagy lehátrálni egyenlő lenne önmaga megbecsülésével. Ha a francia Romain Rolland kitart magányában önmaga mellett, ha az angol Shaw ostobaságnak bélyegez minden elfogultságot, a német Zweig sem tagadhatja meg önmagát, mert ezzel írói eszményképét, Goethét is meg kellene tagadnia.

Ha olyan tette ritkán nyílik alkalom, mely a nagyságot egészében érzékelhetővé teszi, olyan Zweig-tanulmányra is ritkán vagy aligha fogunk bukkanni, mely ne hordozná magán a kivételes szellem bélyegét. Nagy értekezések mellett riportszerű tanulmányok is helyet foglalnak e „találkozások“ között, aztán alkalmi beszédek és nekrológok, utleírások és arcképvázlatok, de valamennyi egy magasabb egységbe tör, valamennyi eszményítés nélkül, a közlés hűvös-forró lázában az eszményt keresi, a humanista emberideált, hogy felmutathassa egy elvadult kornak, egy önmagáról és magasabb rendeltetéséről megfedeke-

zett világnak. Nyugodtan megállapítja, nemegyszer lemondóan, de megrendülés nélkül, hogy fanatizmus és humanizmus váltakozva kerítik hatalmukba az emberiség lelkét s hogy ezen változtatni aligha lehetséges. Mégis kitart a maga meggyőződése mellett, hogy átmentse magát és a vele együttérzőket egy jobb jövőbe, ahol újra élhet és virulhat a magasabbrendű emberiség szolgálata. Irodalmi szempontból a Verhaeren-émlékezés, a Gorkijról és Danteról szóló tanulmányok kis remekei az esszé műfajának. Nehány uti vázlat Délamerikáról, Newyorkról, a készülő Panama csatornáról (1912-ből), egy halk pasztell Tolsztoj sírjáról a riport mesterének mutatják be Zweigot, aki biztos szemmel és biztos kézzel a dolgok lényegét keresi s mi több, képes maradéktalanul ki is fejezni. Balassa József, a fordító, pompásan simuló, minden árnyalatot fedő és szabatosan tiszta magyar nyelven tolmácsolja Zweig tanulmányait. Ilyen érett tolmácsoló művészet felelteti az olvasóval, hogy a mű eredetije nem anyanyelvén íródott. (Szenyirei Jenő)

SCHÖPFLIN ALADAR: VIHAR AZ AKVARIUMBAN. Egy dunamenti nyaralóhely penziója. Jönnek-mennek a nyaralók s a kavargásból, jelentéktelen ügyek miatti összecsapásokból, intrikákból, hazugságokból, képmutatásból, ellentétekből, szerelmekből, csalódásokból rövid néhány hét leforgása alatt oly élet alakul ki, amely mindenben hasonlít ahhoz, amely e kis penzió és nyaralóhelyen túl tombol és szedi áldozatait. Amiképen egy akváriumban a tengerek mindenfajta halai, olyképpen gyűlik e penzióban össze mindaz, ami a világot olyanná teszi, amilyen az manapság.

Ebbe a különös és mégis mindennapi „akváriumba“, bevetődik egy budapesti ujságíró. A fiatalember, már csak szakmai érdeklődésétől is vezettetve, figyelni kezdi a környezetében dúló harcokat. Csupán

szemlélő akar lenni, de egy szép napon anélkül, hogy tudná miképpen történt, maga is belekeveredik a csetepatékba, mert „ahol emberek vannak emberi dolgokkal, ott nem lehet az ember egyszerű néző”.

Schöpfung Aladár új regényének ez az egyik végső rezüméje. S mindazt, ami ebből a végső rezüméből következik, Schöpfung magára nézve is kötelezőnek érzi. Meseszövése és alakjai formálásánál ugyan ragaszkodik a kötelezőnek érzett „impassibilité”-hez, de regényéből mégis oly spontán lírai hæv tör elő, mintha csak első személyben beszélne. „Mindennek a szótár az oka. Ha például kiirtanák belőle azt a szót, hogy háború, egy idő múlva maga az intézmény is feledésbe menne. Jó egynehány dolog van a világon, ami csak azért él, mert még meg van a neve. Ez az oka, hogy nem lehet szépen élni, hogy az ember nem lehet csak ember és semmi más. Ma mindenki valami világnézethez, párthoz, osztályhoz, felekezethez tartozik. Mindenki visel valami egyenruhát vagy legalább jelvényt, és a különböző egyenruhák és jelvények gyűlölködve néznek egymásra. Alattuk pedig megszűnik, aki viseli: az ember. Ha megkérdezed, miért gyűlölik egymást, nem tudják megmondani csak másoktól tanult szövegeket idéznek. Az lesz a vége, hogy az emberek elszoknak a gondolkodástól... A mai emberiség valami amorf képződmény: egyes dolgokban hatalmasan előre haladt, másokban messzi elmaradt. Technikában, orvostudományban igen nagy a haladás, erkölcsben, szépségben még nagyobb a visszaesés. Te, öcsém, már ebből a korból való vagy. Számodra ez a világ. Nem is sejtethed, hogy mi az, amit mi öregek nélkülölünk s amiért rosszul érezzük magunkat benne. Bizonyos veszélyténvező van ma mindenben. Az emberek nem érzik magukat biztonságban, tehát nyugtalanok, ingerlékenyek, sértődöek. Nem vetted észre: mennyi fanatikus van ma minde-

nütt?... A fanatikus mindig gyanakszik mindenkire. Önmagára is, valahol a lelke mélyében. Erőszakosan bizonyítja, hogy igaza van, mert nem biztos benne, hogy csakugyan igaza van. Talán azért is megyek el innen olyan könnyen, mert én még tulságosan szépen éltem. Mai embernek nem illik ilyen szépen élnie” — mondja élete nagy tanulságaképpen a regény egyik öreg s legrokonszenvesebb szereplője.

A realitásra s szenvedélynélküliségre való törekvésnek s az állandóan visszatérő liraiságnak ez az ütöközése, külön vibrálást ad Schöpfung új művének. Kegyetlen tisztasággal ábrázolt alakjai így egy állandóan villódzó fény-árny játékban állanak, amely csak növeli plaszticitásukat.

Schöpfung Aladár kritikai műveiben higgadt és elfogultságmentes, mint amilyen állítólag az utókor. E regényében kissé elvesztette e higgadtságát, de ez a „veszteség” csak növeli műve kvalitásait s emellett írói bátorságát s helytállani akarását bizonyítja. (Förgács Antal)

SZEMLE FERENC: MAS OSILLAGON. (Erdélyi Enciklopédia kiadás, Kolozsvár.) Vékony ér mentén, viz ellenében megindulva, próbáljuk megkeresni e kötet őseit erdélyi irodalmunkban. A tétel felállítására ez: állapotrajz irandó egy többségből kisebbségivé alakult életsorsról, mely egyúttal az egész erdélyi magyarság sorsának átalakulását tükrözze s magának a magyarságnak beilleszkedését a kisebbségi sorsba. Kezdetben vala Székely Mózes Zátonya, egy vak ember regénye, akinek minden könyöke sérelmeket surol. A Zátony hőse felnőtt ember, abban a korban már, ahol nehezen megy az alkalmazkodás. Kialakult egyéniség, lelki rugalmasság híjjával. Csak romantikus végkéjfejlés lehetséges ebben a korban, önkínzó tépelődések sorozata után a nagyszerű halál. Ezt kívánja bizonyítani Székely Mózes, de a végén más következte.